

Kütahya Erguniye Mevlevihanesi'nde Bulunan Hatlar

Semra Güler*

Hezâr Dinârî Mescidi, Erguniye Mevlevihanesi ve Dönenler Camii gibi isimlerle zikredilen Kütahya Mevlevihanesi, bu isimlerle farklı dönemlere işaret etmekte ve Mevleviliğin erken zamanlarında Konya ve Karahisar'dan sonra üçüncü Mevlevihane olması hasebiyle önem arz etmektedir. Kütahya Mevlevihanesi aynı zamanda dervişlerin çile çıkardıkları bir âsitânedir¹.

Günümüzde Börekçiler Mahallesi, Dönenler Meydanı'nda bulunan Mevlevihane, Ulu Cami ve Eydemir Hamamı gibi yapılarla birlikte tarihî bir atmosferde yer almaktadır (Fotoğraf 1).

Bu manzume içerisinde tarih itibarıyla ilk inşa edilen, Ergun Çelebi'den sonra ise türbe olarak kullanılan Henar Dinârî Mescidi, buraya ek yapılan semâhane, aşevi, bir dönem dede evleri olarak kullanılan bölüm ve Hâmûşânla birlikte zaman içerisinde dergâh hâlini almıştır.

Mevlevihanenin İnşası

Mevlevihanenin ilk inşa tarihini gösteren herhangi bir kitabe veya belge yoktur. Fakat kaynaklardan Mevleviliğin Kütahya'da ne zaman faaliyete geçtiğine dair bilgiler ediniyoruz.

Sultan Veled, I. Yakup Çelebi döneminde (1300–1340) Konya'dan kalkıp Beyşehir, Eğirdir, Karahisar ve Denizli yoluyla Kütahya'ya gelmiş, şehrin güzelliğine hayran kalmış ve eserinde gazellerle duygularını satırlara dökmüştür². Gölpınarlı da Sultan Veled ve Ulu

* Öğr. Gör. Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, semra.guler@dpu.edu.tr

¹ Ahmet Eflakî, *Ariflerin Menkıbeleri*, Çev. Tahsin Yazıcı (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1966), s. 390.

² Beyitin orijinali için bakınız Bahaeddin Muhammed Veled Sultan Veled, Haz.

Arif Çelebi zamanlarından beri Kütahya'nın Mevleviler yurdu olduğunu belirtmektedir³.

Mevlevihanenin ilk çekirdeğini 'Kütahya Fatihi' olarak bilinen İmadüddin Hezâr Dinârî tarafından inşa edilmiş olan mescit oluşturmaktadır. Genel kabul bu doğrultudadır. Hezâr Dinârî'nin Gıyaseddin Keyhüsrev bin Keykubat zamanında Kütahya'da Balıklı Cami (1236) ile Hıdırlık Mescidi'ni (1243) yaptırdığı da kitabelerle sabittir⁴.

Hasan Özönder makalesinde⁵ Hezâr Dinârî'nin şeyhi Sultan Veled'in isteği üzerine Mevlevi dergâhını inşa ettirdiğini söylemektedir. Ancak tarihler Hezâr Dinârî ile Sultan Veled arasında böyle bir ilişki olamayacağını göstermektedir⁶.

Hezâr Dinârî tarafından inşa edilen yapının mescit olup olmadığı da tartışmalıdır. Uzunçarşılı, Özönder, Güner⁷ ve Varlık⁸ gibi yazarlar, mescid olarak yaptırıldıktan sonra Ergun Çelebi'nin burayı Mevlevihane olarak kullandığını belirtse de, mescide ait herhangi bir kitabe ve mihrap bulunmamasından dolayı Altun⁹ ile Tanrıkorur¹⁰ buranın mescid olamayacağı kanaatindedirler.

Mevlevihanenin ilk post nişini Mevlânâ Celâleddin Rumi'nin torunu olan ve Mevlevihaneye ismi verilen Ergun Çelebi'dir. Ergun Çelebi'nin ve ardından diğer post nişinlerin buraya defnedilmesiyle burası türbeye dönüşmüş, daha sonra semâhane, hücre ve mutfak inşa edilmesiyle birlikte Mevlevihanenin kuruluşu gerçekleşmiştir¹¹. Türbenin güneyinde yer alan Hâmûşânda da pek çok önde gelen

F.Nafiz Uzluk, *Divan-ı Sultan Veled*, (İstanbul: Uzluk Basımevi, 1941) s. 550.

³ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, (İstanbul: İnkılâp Kitapevi, 1983), s. 245.

⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Bizans ve Selçuklileriyle Germiyan ve Osmanoğulları Zamanında Kütahya Şehri*, (İstanbul: Devlet Matbaası, 1932), s. 22-23.

⁵ Hasan Özönder, 'Kütahya Mevlevihanesi', *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2 (1996), s. 69.

⁶ Abdurrahman Doğan, *Kütahya Erguniye Mevlevihanesi*, (Bursa: Sır Yayıncılık, 2006), s. 26.

⁷ Hamza Güner, *Kütahya Camileri*, (Kütahya, 1964), s. 5.

⁸ Mustafa Çetin Varlık, *Germiyanogulları Tarihi*, (Ankara: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1974), s. 43.

⁹ Ara Altun, 'Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi', *Kütahya*, (İstanbul: Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan, 1981-82), s. 224.

¹⁰ Barihüda Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevihanelerinin Mimari Özellikleri*, (Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000), s. 428.

¹¹ Mehmet Ziya, *Bursa'dan Konya'ya Seyahat*, Haz. Mehmet Fatih Birgül, Levent Ali Çanaklı, (Ankara: Bursa İl Özel İdaresi, 2009), s. 247.

Mevlevi şahsiyet yatmaktadır¹² (Fotoğraf 2).

Tarih içerisinde birçok kez onarım geçiren Mevlevihane 1959 yılında esaslı bir onarımdan sonra Mevlevilikte önemli yer tutan semâ ayinlerinden esinlenip Dönenler Camii adını alarak hem ibadete açılmış hem de koruma altına alınmıştır.

Mimari Özellikleri

1835-39 yıllarına kadar Mevlevihanenin mimari yapısının tam olarak nasıl olduğu bilinmemektedir. Ancak kuruluşundan, tafsilatlı onarım geçirdiği anlaşılmaktadır. Arşiv belgelerinden yararlanarak, Mevlevihanenin mimarisi hakkında ciddi emek harcayan Barihüda Tanrıkorur Hanımefendi önemli bir çalışma yapmıştır. Hazırladığı doktora tezinde¹³ mimari detaylar hakkında doyurucu bilgiler vermektedir. Bu sebepler tebliğde mimari yapıdan kısaca bahsettikten sonra asıl konumuz olan Mevlevihanenin hatları üzerinde durulacaktır.

Dışarıdan kare planlı ve iki katlı olan Mevlevihanenin semâhane kısmı sekizgen kasnak üzerine kubbe ile örtülmüştür (Fotoğraf 3). Kiremitle kaplanan yapının üç duvarında iki sıra hâlindeki pencereleri, ön tarafta giriş kapısı bölmektedir. İki sütun üzerinde yükselen bu kısım ikinci katta balkon görünümündedir (Fotoğraf 4). Minaresi bulunmayan Mevlevihanenin, ezanlarının buradan okunduğu söylenmektedir¹⁴. Mevlevihanenin güneybatısında bugün türbe olarak kullanılan Hezâr Dinârî Mescidi yer alır. Yamuk dikdörtgen planlı mescidin çatı hizasını ve kubbe kasnağını tuğla kirpi saçak dolandır. Hem çatı hem de kubbenin üzerindeki piramit külah kiremitle kaplanmıştır (Fotoğraf 5).

İçeri girildiğinde sekiz ahşap direk ile taşınan yüksek kasnaklı bağdadi kubbe ile örtülü dairevi semâhane bölümü mekânın merkezini teşkil etmektedir. Sütun direkleri birbirine Bursa kemeriyle bağlanmış olup, iki kat hâlinde yükselir. Giriş tarafında mutrip mahfili görülür. Galeri katına bu mahfille çıkılır (Fotoğraf 6). Mihrap ve minber sonradan eklenmiştir. Semâhanenin tam ortasında suyu şifalı olduğuna inanılan ahşap kapaklı bir su kuyusu yer almaktadır. Gü-

¹² Mezar taşları ile alakalı bakınız. Ahmet Çaycı – Latife Durmuş, ‘Kütahya Ergüniye Mevlevihanesi (Dönenler Camii) Haziresindeki Mezar Taşları’, *İSTEM*, Sayı 10, (2007), s. 205 – 221.

¹³ Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevihaneleri*, s. 434 – 443.

¹⁴ Güner, *Kütahya Camileri*, s. 10.

nümüzde giriş kapısının yanında bulunan sebille bu sudan içmek isteyenlere içme imkânı sağlanmıştır.

Mevlevihanenin güneybatısından türbeye basık sivri kemerle geçilir (Fotoğraf 7). Sivri kemerler diğer üç duvarda da görülür. Kubbe-ye geçiş trompla sağlanmıştır. Kuzey ve batı duvarında birer pencere ile içerisi aydınlanmaktadır. Türbede bugün Ergun Çelebi, Burhaneddin İlyas, Zeyneddin bin Burhaneddin, Kamile Hanım, Hacı Fatma Hanım, Sâkib Mustafa Dede, Mehmet Çelebi, Ebubekir Çelebi, Havva Hanım, Şeyh Mehmet Muhlis, Şeyh Ali Şakir Çelebi, İkinci Fatma Hanım, Halime Meliha Hanım, Şeyh İsmail Hakkı Çelebi isimli şahıslar medfundur.

Bursa, Yenikapı, Kahire, Manisa âsitâneleri ve Samsun zaviyesi de Kütahya Mevlevihanesi gibi dairevi planlı, galeriyle çevrili ve kubbe ile örtülü semâhaneye sahiptir. Bugün sadece Kütahya ve Kahire Mevlevihanelerinin semâhaneleri günümüze intikal edebilmiştir. Kütahya Mevlevihane'sinin semâhanesi bu yönüyle istisnai bir örnektir¹⁵.

Süslemeleri

Mevlevihanenin cümle kapısının önünde çıtalı tavanın ortasındaki oval göbeğin içinde ahşap üzerine yapraklarla çevrili, sarı ve beyaz natüralist gül motifli bir kompozisyon görülmektedir (Fotoğraf 8).

Mavi tonlarda dalgalı boyanan ahşap sütun direklerine mermer havası verilmiş, direk başlıkları 'C' kıvrımlı sarı yapraklı motifler ve bordo bir şeritle çevrilmiştir. Direkler arası boşluklarda ise, zemin katın yeşil boyandığı, sarı ve beyaz çiçekli gırlanlarla çevrilmiş sehpa üzerinde yağlı boya destarlı sikkeler motifleri yer alır. Her bir sütunda bu desen tekrarlanmıştır (Fotoğraf 9).

İkinci kattaki direklere de aşağıdakiler gibi mermer görüntüsü verilmiştir. Sütunların üzerinde gırlanlar görülür. Galeri katındaki kemerlerin iç taraflarına üç boyutlu yeşil-sarı zikzak ve sarı-mavi yaprak motifleri yapılmıştır (Fotoğraf 10).

Kubbe kasmağında yer alan pencerelerin altında, perdeli yuvarlak nişler içinde sehpa üzerinde destarlı sikkeler resmedilmiştir. Pencerelerin arasında kurdeleli gırlanlar için hat yazıları görülür. Pencere üstlerinde bir sıra 'C' ve 'S' kıvrımlı iri yapraklar arasında sehpa üze-

¹⁵ Sevgi Parlak – Bahrihüda Tanrıkorur, 'Kütahya Mevlevihanesi', *DİA*, C. 27, (Ankara: Türk Diyanet Vakfı, 2003), s. 2.

rinde vazolu çiçekler vardır. Kubbe eteğinde yer alan istifi, sarı çiçek buketleri arasında asma kıvrımların yer aldığı zikzak motifli şerit çevreler (Fotoğraf 11).

Beşik kemerli mihrap nişinde çiçek nakışları vardır. Sivri piramit çatılı, tepesi ve sövesi yeşile boyanmış, destarlı, sikkeli ahşap minber mihrabın sağ tarafına konmuştur. Türbe girişinin önündeki direğe, altı sivri dilimli ahşap bir Mesnevi kürsüsü yerleştirilmiştir (Fotoğraf 12).

Kalem işi süslemeleri ağırlıklı olarak barok karakterlidir. Bu süslemelerin II. Mahmut dönemindeki onarım sırasında yapıldığı kuvvetle muhtemeldir.

Hatları

Giriş Kapısı Üzerindeki Yazılar

Burada iki çini levha bulunmaktadır. Alttaki büyük levhada talik hattıyla 'Ya Hazret-i Ergun' yazılıdır. Bu iri talik yazının üstünde 'Kuddise Sirruhu', altında ise 'Ketebehü'l-fakîr Halil Mâhir gufira leh' görülüyor. Yazı, kobalt mavisi zemin üzerine beyaz renkle boyanmıştır. Hazret kelimesindeki z harfinin altında bir çiçek motifi yer alır (Fotoğraf 13).

Mevlevihanede bulunan 1841 tarihli tamir kitabesinden de biliyoruz ki Mevlevihane 19. yüzyılda ciddi bir onarım geçirmiştir. Levhanın da bu dönemde konulduğu tahmin edilmektedir. Hattın sahibi Halil Mahir Efendi, yine bu yıllarda Kütahya Ulu Cami ve Lala Hüseyin Paşa Camii nakışlarını ve yazılarını hazırlamıştır.¹⁶ Bu çini levha yıllarca badana ile kapalı kaldıktan sonra, müze işlerine baktığı sırada Kütahyalı ressam Ahmet Yakupoğlu tarafından temizlenerek ortaya çıkarılmıştır¹⁷.

Üstteki küçük levhada 'Ya Hazret-i Mevlânâ' yine talik hattıyla yazılmıştır. Zemin siyah tutularak, yazıda beyaz kullanılmıştır. Yazının fonunda yeşil ağırlıklı olmak üzere kırmızının da kullanıldığı bitkisel motif yer almaktadır. Burada hattatın imzasını göremiyoruz. (Fotoğraf 14) Faruk Şahin makalesinde 1958 yılında Ahmet Şahin tarafından yapıldığını söylemektedir¹⁸.

¹⁶ Faruk Şahin, 'Kütahya'da Çinili Eserler', *Kütahya*, (İstanbul: Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan, 1981-82), s. 128.

¹⁷ Ahmet Yakupoğlu, *Rengârenk Kütahya*, (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2012), s. 13.

¹⁸ Şahin, "Kütahya'da Çinili Eserler", s. 128.

Semâhanedeki Yazılar

Semâhaneyi çevreleyen zemin kattaki direklerin üstünde boş bırakılan alanlar hatla süslenmiştir. Her sütunun üstüne denk gelen kısımda, dikdörtgen kartuşlar içinde talik hattıyla *'Ya Hazret-i Mevlânâ Muhammed Celâleddin Kuddise Sırrıhu'* yazılıdır. Aralarda ise ilk ikisi Osmanlıca olmak üzere Farsça beyitler yer almaktadır. Bu Farsça beyitler Gelibolu, Yenikapı ve Bahariye Mevlevihane'lerinde de bulunmaktadır¹⁹. Bu beyitler sekiz kez tekrarlanmaktadır (Fotoğraf 15).

Beyitlerin Metni

اي كاشف اسرار خدا مولانا
سلطان بقا شاه فنا مولانا
عشق ایتمه در حضرتکه بویله خطاب
مولاي گروه اوليا مولانا

داني سماع چه بود صوت بلي شنیدن
از خویشتن بریدن با وصل حق رسیدن
داني سماع چه بود بحودشدن ذهستی
اندر فنای مطلق زوق بقا چشیدن
داني سماع چه بود درد دواي يعقوب
بوي وصال يوسف از پيرهن شنیدن
داني سماع چه بود همچون عصاي موسي
ان سحرهاي فرعون هر دم بدم کشیدن
داني سماع چه بود سر ذلي مع الله
انجا ملك نكنجد بيواسطه رسیدن
داني سماع چه بود مانند شمس تبريز
چشمان دل كشودن انوار قدس ذیدن

Transkripsiyonu

1- *Ey kâşif-i esrâr-ı Hüdü Mevlânâ*
Sultân-ı bekâ şah-ı fenâ Mevlânâ

¹⁹ Barihüda Tanrıkorur, Doktora Tezi, s. 133. Ayrıca Gelibolu Mevlevihanesi hat yazıları alakalı olarak bakınız. Orhan Altuğ, "Mevlevihanelerde Hat Sanatı ve Gelibolu Mevlevihanesi Yazıları", *Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlânâ Sempozyum Bildirileri*, (Konya: Rumi Yayınları, 2006), s. 839 – 857.

- 2- *Aşk etmededir hazretine böyle hitâb
Mevlâ-yı gürûh-i evliyâ Mevlanâ*
- 3- *Dânî semâ çe buved savt-ı belî şeniden
Ez hişten borîden bâ vasl-ı Hak residen*
- 4- *Dânî semâ çe bûved bî hod şüden zi-hestî
Ender fenâ-yi mutlak zevk-ı bekâ çeşiden*
- 5- *Dânî semâ çe bûved derd û devâ-yi Yâkub
Bû-yi visâl-i Yûsuf ez pîrehan şeniden*
- 6- *Dânî semâ çe bûved hemçün Asâ-yı Mûsa
An sihrihâ-yi Fıravn her dem bedem keşîden*
- 7- *Dânî semâ çe bûved sırr-ı zi lî ma Allah
Ancâ melek nekünced bî-vâsita residen*
- 8- *Dânî semâ çe bûved mânend-i Şems-i Tebrîz
Çeşmân-ı dil guşüden envâr-ı kuds dîden*

Anlamı²⁰

- 1- Ey Allah'ın sırlarını keşfeden Mevlanâ
Bekâ'nın Sultanı Fenâ'nın Şahı Mevlanâ
- 2- Aşk hazretine böyle hitâb etmededir
Evliyalardan topluluğunun dostu Mevlanâ
- 3- Semâ nedir bilir misin? Belî (Evet) sesini işitmek
Kendinden kopmak ve Hakk'a kavuşmaktır
- 4- Semâ nedir bilir misin? Varlıktan habersiz olmak
Mutlak fânîlik içinde bekâ zevkini tatmaktır
- 5- Semâ nedir bilir misin? Yâkub'un derdinin devası
Yûsuf'a kavuşmanın kokusunu gömlekten hissedip duymaktır
- 6- Semâ nedir bilir misin? Mûsa'nın asası gibi
Firavun'un sihirlere her dem yutmaktır
- 7- Semâ nedir bilir misin? lî ma Allah sırrına
Meleğin sığmadığı o yere vasıtasız ulaşmaktır
- 8- Semâ nedir bilir misin? Şems-i Tebrîzi gibi
Gönül gözlerini açmak ve kutsi nurları görmektir

Semâhanenin galeri katındaki sekiz direkte Ashab-ı Kehf'in isimlerini görüyoruz (Fotoğraf 16). Her bir direğe sırasıyla Yemliha, Mekselina, Mislina, Mernuş, Debernuş, Şazenuş, Kefeştetayyuş ve Kıtmir

²⁰ Farsça beyitlerin transkripsiyon ve çevirisi için Yrd. Doç.Dr. Asiye TIĞLI Hocam'a çok teşekkür ederim.

yazılmıştır. Halil Mahir Efendi yazılarını yazdığı Lala Hüseyin Paşa Camii'nde kible duvarına Ashab-ı Kehf'in isimlerini gemi formunda istiflemiştir (Fotoğraf 17).

Ashab-ı Kehf'in isimlerinin neden Mevlevihanede tercih edildiğini açıkçası merak ettik. Mesnevi'de Ashab-ı Kehf ile alakalı bir bölüme rastlamadık. Ashab-ı Kehf'in Mevlevilikte bir karşılığı olup olmadığı konusundaki yaptığımız araştırma neticesinde de bir bilgiye ulaşamadık. Hat sanatında levha olarak ve farklı istifler hâlinde Ashab-ı Kehf'in isimlerinin çok kullanıldığını biliyoruz. Fakat Mevlevihanede böyle bir uygulamanın olup olmadığına baktığımızda Afyon Mevlevihanesi'nden başka bir örnek karşımıza çıkmıyor. Afyon Mevlevihanesi'ndeki Ashab-ı Kehf'in isimleri Hattat Mehmed Raşid Dede'ye aittir. Tarihsizdir fakat 1905'teki onarımında yapıldığı sanılmaktadır²¹. Kütahya – Afyon arasındaki mesafenin kısalığı, her ikisinin de önemli birer âsitâne olması, tarih itibarıyla de Afyon'daki Ashab-ı Kehf'in Kütahya'dakilerden sonra yazılmış olması, Hattat Mehmed Raşid Efendi'nin buradan etkilenecek isimleri yazmış olabileceğini düşündürüyor. Bunun dışında ayrıca, Ashab-ı Kehf isimleri tılsım, şifa ve koruma amaçlı yazma geleneği de söz konusudur. Kütahya ve Afyon civarının deprem bölgesi olduğu göz önünde bulundurulsa, isimlerin Mevlevihaneye bu niyetle yazılmış olma ihtimali vardır.

Mevlevihanenin kubbe kasnağında Ayet-el Kürsi ile devamında Bakara Suresi 256.ayet sülüs hattıyla yazılmıştır. Ayetin sonunda hattatın imzasıyla tarih görülmektedir. Şöyle ki; *Ketebehü'l- Hakîr Ahmed Mâhir Gufîra leh Kütahyavî Tekfurdağî-zade Sene 1304'* (Fotoğraf 18). Kubbe kasnağındaki pencerelerin arası Allah (cc), Muhammed (sav) ve dört halife isimleriyle doldurulmuştur. Kubbe göbeğinde ise İhlas Suresi yer almaktadır (Fotoğraf 19).

Tamir Kitabeleri

Mevlevihanenin güneybatı duvarında iki tamir kitabesi ile tuğra vardır. Tuğra, *'Mahmûd Hân bin Abdülhamîd el-muzaffer dâimen'* şeklinde yazılmış olup II. Mahmud'a aittir ve padişahın mahlası *'Adlî'* tuğranın hemen yanına yerleştirilmiştir. Tuğranın altındaki tamir

²¹ Orhan Altuğ, 'Afyonkarahisar Mevlevihanesi'ndeki Levhaların Hat Sanatı Bakımından Değerlendirilmesi ve Levhaların Bugünkü Durumu', *VII. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, (Ankara: Afyonkarahisar Belediyesi, 2007), s. 458.

kitabesinin metni ve transkripsiyonu aşağıdadır²². Her iki kitabe de talik hattıyla yazılmıştır (Fotoğraf 20).

Kitabe Metni

فروغ شمس حمت مولوي حالت افنديم کيم
تجلي بحش تعمير اولدي بو درکاه پر نوره
اولوب بو بابدن کيردکده موتوا سرينه مظهر
نظر قيل حشرو نشره طوت قولاعک نغمهء صوره
دمادم دکله کل ياهو قدوم و مطرب و نايي
سماع ايت دلده توحيد آلهي بلده تنوره
مقام اوجدن عيني اوقورلر قدسيا تاريخ
هله بو مولوي درکاهي دوندي بيت معموره
۱۲۲۷
کتبه الفقير محمد سعدالله غفر له

Transkripsiyonu

*Fürûğ-i şems-i himmet Mevlevi Hâlet Efendi kim
Tecellî-bahş-ı ta'mîr oldu bu dergâh-ı pür-nûra
Olub bu bâbdan girdikde mûtû sırrına mazhar
Nazar kıl haşr u neşre tut kulağın nağme-i sûra
Dem-â-dem dinle gel yâ hû kudûm ü mutrib ü nâyı
Semâ' et dilde tevhid-i ilâhî, belde tennûre
Makâm-ı evciden aynu okurlar kudsîyân târîh
Hele bu Mevlevi dergâhı döndü beyt-i ma'mûre
1227
Ketebehü'l-fakîr Mehmed Sadullah gufira leh.*

Devamı

قطب علم غوث افخم پادشاه محترم
شاه منصور العلم شوکتلو خان عبدالمجيد
جالس اورنک شوکت اول شاه مالک رقاب
جود لطفيله ايدر شاهان آفاقي عبيد

²² Tamir kitabeleri daha önceden farklı kişiler tarafından okunmuş ancak bazı hatalar tespit edilmiştir. Kitabeleri okuyan ve hataları düzelteren Arş. Gör. Abdullah Erdem TAŞ'a teşekkürlerimi sunarım. Mevlevihanenin duvarında asılı olan transkripsiyon da hatalıdır, değiştirilmesi gerekmektedir.

اول شهنشاہ سلیم القلب عادل مشربك
 چكدي نو تدبير عدلي ظلمه بر سد سديد
 قيلدي تنظيمات ايله معمور ملك و ملتي
 بولدي دنيا انتظام حالي بر وفق اميد
 عالمي قيلدقجه اعمار اول شهنشاہ كزين
 حق تعالي عمريني اقبالني قيلسون مديد
 ايليوب ارواح اهل اللهه قصد احترام
 تربه و دركهلرين تجديد قيلدي بر مزيد
 اشته از جمله کوتاهيه مولوي دركاهنك
 طرح رسمنده لطافت كون كبي اولدي بديد
 شاد اولور روح جناب مولوي اول شاهدن
 بويله بر دركه قيلندي عهد لطفنده جديد
 بولدي کوتاهيه زهي بو دركاه زيب ايله تام
 مصرع زيباسي اولدي تام تاريخ مفيد
 رسم ديكرده ديدم تاريخ بالاسن عزيز
 قيلدي باك ايجاد بو دركاهي خان عبدالمجيد

۱۲۵۷

Transkripsiyonu

*Kutb-ı âlem gavs-ı efram padişah-ı muhterem
 Şah-ı mansûru'l-âlem şevketlü Hân Abdülmecîd
 Câlîs-i evreng-i şevket ol şeh-i mâlik-rikâb
 Cûd-i lutfiyle eder Şahân-ı âfâkı abîd
 Ol şehinŞah-ı selîmü'l-kalb-i âdil-meşrebin
 Çekdi nev-tedbîr-i adli zulme bir sedd-i sedîd
 Kıldı tanzîmât ile ma'mûr mülk ü milleti
 Buldu dünyâ intizâm-ı hâli ber-vefk-i ümîd
 Âlemi kıldıkça i'mâr ol şehinŞah-ı güzîn
 Hakk Teâlâ ömrünü ikbâlini kılun medîd
 Eyleyüb ervâh-ı ehliüllâha kasd-ı ihtirâm
 Türbe vü dergehlerin tecdîd kıldı ber-mezîd
 İşte ez-cümle Kütâhiye Mevlevî Dergâhı'nın
 Tarh u resminde letâfet gün gibi oldu bedîd
 Şâd olur rûh-ı Cenâb-ı Mevlevî ol Şahdan
 Böyle bir dergeh kıldın ahd-i lütfunda cedîd*

*Buldu Kütâhiye zehî bu dergâh ile zîb-i tâm
Mısra'-ı zîbâsı oldu tâm târîh-i müfid
Resm-i diğerde didim târîh-i bâlâsın Azîz
Kıldı pâk-îcâd bu dergâhı Hân Abdülmecîd
1257*

Hatların Yazı Kalıpları

Kütahya'da ders veren hocam Hattat Mahmut Şahin, bir talebesi vesilesiyle 2010 yılında Kütahya Ulu Camii yakınlarında bir antika-cıda hatlara bakmaya gitmiş ve yerel bir hattata ait olan yazıları inceleyen hocama iki çuval yazı için 500 TL teklif edilmiştir. Çuvalları almak istemeyen hocam, antikacının yoğun ısrarı karşısında 50 TL'ye çuvalları almayı kabul eder. Çuvalı açıp baktığında Kütahya Mevlevihane'sinin yazı kalıplarıyla karşılaşır. Bu vesileyle mevlevihanenin yazı kalıpları bugün Hattat Mahmut Şahin'in arşivindedir.

Kalıplar filigranlı kâğıda, iğneleme usûlüyle çıkarılmıştır (Fotoğraf 21, 22). Beyitlerin olduğu kartuşlar ve Ashab-ı Kehf isimleri numaralandırılmıştır. Elimizdeki kalıplarda mevlevihanenin yazılarından eksikler olmakla birlikte (Ashab-ı Kehf'in isimleri tam değildir), çuvaldan mevlevihanede olmayan bir yazının kalıbı da çıkmıştır. Talik hattıyla ortada 'Ya Hazret-i Mevlânâ' üstte 'Muhammed Celâleddin Rumi Kuddise Sirruhu' altta ise 'Ketebühü'l- fakîr Halil Mahir gafere lehu Kütahyavî Sene 1305' yazılmıştır (Fotoğraf 23). Bu yazı bugün Konya Mevlânâ Müzesi semâhane bölümünde çini levha hâlinde asılı durmaktadır (Fotoğraf 24)²³. Kalıpların arasından bu levhanın kalıbının da çıkmış olması, aslında levhanın Kütahya Mevlevihanesi için hazırlanmış olabileceğini akla getiriyor. Giriş kapısı üzerindeki 'Ya Hazret-i Ergun' la aynı ebatlarda ve her ikisinin de aynı renklerde çini levha olmaları bu ihtimali daha da güçlendiriyor. Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Kanunu'yla (1925) Konya hariç diğer Mevlevihanelerin kapatıldığı, 'Ya Hazret-i Ergun' levhasının Cumhuriyetin ilk dönemlerinde badana ile örtüldüğü ve üzerindeki 'Ya Hazret-i Mevlânâ' levhasının 1958'de buraya asıldığını göz önünde bulundurursak, Halil Mahir Efendi tarafından yazılan 'Ya Hazret-i Mevlânâ' levhası Kütahya'dan Konya'ya gönderilmiş olabilir. Ancak bu durumu kanıtlayacak herhangi bir bilgi veya belgeye sahip değiliz.

²³ Bu levhanın envanter kaydını Konya Mevlânâ Müzesi Müdür Yardımcısı Naci Bakırcı'dan sorduk fakat ellerinde levhayla alakalı bir bilgi olmadığını söylediler.

Mevlevihanenin duvarlarındaki hat levhaları muhtemelen son dönemlerde asılmış olup; imza, tarih yer almadığı ve sanatsal açıdan estetik değere sahip olmadıklarından dolayı tebliğ içinde değerlendirilmeye alınmamıştır.

Sonuç

İslam sanatlarının öğretilmesinde esas gaye insan-ı kâmil yetiştirmektir. Bu sebeple Mevlevilikte hat sanatına çok değer verilmiş, bunun neticesi olarak birçok Mevlevi hattat yetişmiş ve Mevlevihaneler hat levhalarıyla dolup taşmıştır.

Kütahya Erguniye Mevlevihanesi, Mevleviliğin erken dönemlerinde faaliyete geçmiş olmasına rağmen hem mimari açıdan hem de süslemeleriyle ne yazık ki orijinalliğini koruyamamıştır. Tebliğimizde ele aldığımız hat yazılarının hepsi 19.yüzyıla aittir. Halil Mahir Efendi yerel bir hattattır ve kendisi hakkında hiçbir bilgi yoktur.

Mevlevihanede kullanılan yazıların temalarına baktığımızda diğer Mevlevihanelerde olduğu gibi Mesnevi'den beyitler görüyoruz. Mevlevihanelerde Mevlevi büyüklerin isimlerinin yazılması çokça karşımıza çıkıyor. 'Ya Hazret-i Ergun' ve üstündeki 'Ya Hazret-i Mevlânâ' levhaları da bunlara örnektir. İçerideki Allah (cc), Muhammed (sav) ve dört halife isimleri cami, tekke gibi ibadet mekânlarının bir parçasıdır. Mesnevi'den alınan beyitlerle Gelibolu ve Yenikapı Mevlevihaneleriyle benzerlik gösteren Kütahya Mevlevihanesi (Afyon Mevlevihanesi hariç) Ashab-ı Kehf isimleriyle diğer Mevlevihanelerden ayrılmaktadır.

Elimizde bulunan hat kalıpları arasında çıkan 'Ya Hazret-i Mevlânâ' levhası, bugün Konya Mevlânâ Müzesi'ndedir. Ancak, tahminlerimize göre bu levha Kütahya Erguniye Mevlevihanesi için hazırlanmış, Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Kanunu'yla birlikte Konya'ya gönderilmiştir.

Orijinal hat kalıpları bugün Hattat Mahmut Şahin'in özel arşivindedir. Fakat kendisi halka açık bir mekânda sergilenmek şartıyla, kalıpları bağışlama niyetindedir.

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Mevlevihanenin Bulunduğu Çevre

Fotoğraf 2: Hâmûşân

Fotoğraf 3: Mevlevihane

Fotoğraf 4: Giriş Kapısı

KÜTAHYA ERGUNİYE MEVLEVİHANESİ'NDE BULUNAN HATLAR

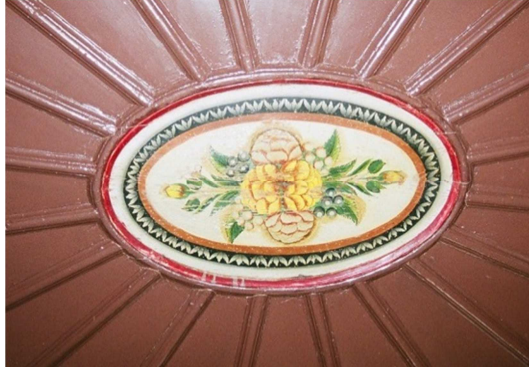
Fotoğraf 5: Hezâr Dinârî Mescidi Dıştan Görünümü

Fotoğraf 6: Mahfil

Fotoğraf 7: Hezâr Dinârî Mescidi

Fotoğraf 8: Gül Motifi

Fotoğraf 9: Mevlevi Sikkesi Motifi

Fotoğraf 10: Galeri Katı Sütun Süslemeleri

Fotoğraf 11: Kubbe Kasnağındaki Süslemeler

Fotoğraf 12: Mesnevi Kürsüsü

Fotoğraf 13: Ya Hazret-i Ergun

Fotoğraf 14: Ya Hazret-i Mevlânâ

ياحضرت مولانا

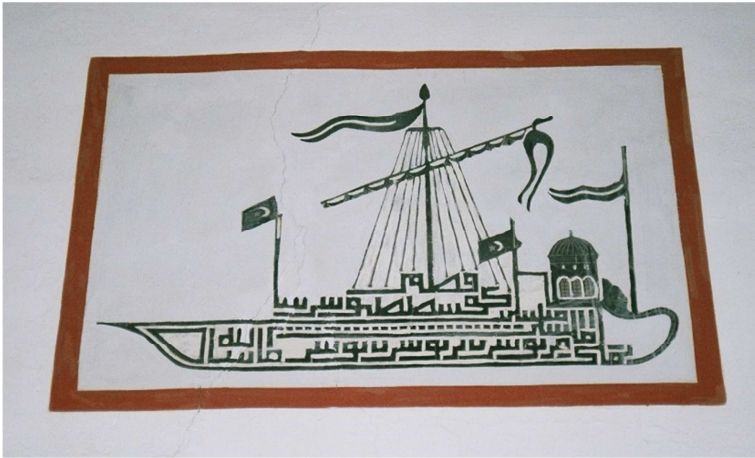
ERGUN ÇELEBİ VE KÜTAHYA MEVLEVİLİĞİ

Fotoğraf 15: Semâhanedeki Beyitler

Fotoğraf 16: Ashab-ı Kefî isimleri

Fotoğraf 17: Lala Hüseyin Paşa Camii'ndeki Halil Mahir Efendi tarafından yapılan gemi formundaki Ashab-ı Kefî istifi

KÜTAHYA ERGUNİYE MEVLEVİHANESİ'NDE BULUNAN HATLAR

Fotoğraf 18: Kubbe Kasağındaki sülüs yazı

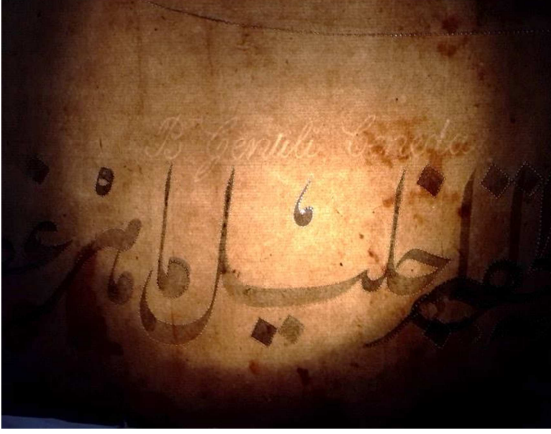
Fotoğraf 19: Mevlevihanenin Kubbesi ve Kubbe Yazıları

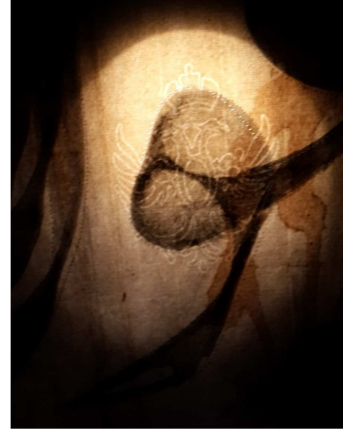
Fotoğraf 20: Mevlevihane Tamir Kitabeleri

يا حضرت مولانا

ERGUN ÇELEBİ VE KÜTAHYA MEVLEVİLİĞİ

Fotoğraf 21: Mevlevihanenin Orijinal Hat Kalıbı

Fotoğraf 22: Filigranlı Kâğıt ve Hat Sanatındaki İğneleme Usulü

Fotoğraf 23: Ya Hz. Mevlânâ Orijinal Hat Kalıbı

Fotoğraf 24: Konya Mevlânâ Müzesi Semâhanesinde asılı duran çini levha